

CARACTERUL FILOSOFIC AL ARHITECTURII GOTICE

GEORGIANA-IULIANA PRICHICI *

Abstract:

Acest articol urmărește să surprindă similitudinile dintre stilul manifestat în jurul anului 1140 și ramura filosofiei care susține ideile dogmatice, gândirea scolastică (arhitectura gotică și gândirea scolastică timpurie se desfășoară în același timp). Aspectele care se aseamănă sunt evidențiate în concordanță cu elementele goticului, respectiv cu ideile scolasticilor. Una dintre cele mai importante biserici abații din Evul Mediu este cea de la Saint-Denis, localizată în nordul Franței. În acest articol veți găsi informații despre etimologia termenilor gotic și scolastic, implicarea Abatelui Suger în construirea catedralei, caracteristicile arhitecturii gotice (precum prezența arcului butant, a rozetelor și a bolții ogivale) și exemple de alte catedrale gotice, filosofia scolastică având idei care se regăsesc în structura acestui tip de arhitectură..

Cuvinte cheie: Saint-Denis, arhitectura gotica, Abatele Suger, filosofia scolastică.

Arhitectura gotică este reprezentată de catedralele și bisericile din Europa în epoca medievală, însă un aspect inedit al acestui stil îl reprezintă legătura cu filosofia, implicit, scolastica. În pofida influențelor cultural-istorice, "Lumea, spune un contemporan, leapădă vechile-i zdrențe, pentru a-și îmbrăca bisericile în veșminte albe"¹² și arhitectura gotică își face apariția. Etimologic, folosirea cuvântului *gotic* se datorează italienilor Renașterii. Cel care a folosit pentru prima dată cuvântul *gotic* (gotico) pentru definirea arhitecturii perioadei amintite a fost Rafael, într-un raport adresat papei Leon al X-lea¹³. Aurel Teodorescu spune că la generalizarea terminologiei a contribuit în mare măsură Giorgio Vasari¹⁴, un pictor și arhitect al vremii. Goticul nu avea nimic în comun cu goții care pleaseră din Italia, ci desemna o cultură de barbari din Occident care s-a dezvoltat între sec. XII-XVI, iar în Franța¹⁵, termenul de *arhitectură gotică* a fost întrebuițat începând cu sec. al XIX-lea, arhitectura la care ne referim era numită până atunci *arhitectură ogivală* sau *opus francigenum*¹⁶. În ceea ce privește periodizarea, arhitectura gotică apare odată cu biserica abațială de la Saint-Denis, construită la inițiativa Abatelui Suger în anul 1140. Acea perioadă este

* Studentă la specializarea *Istoria și teoria artei*, anul I, Universitatea Națională de Arte „G. Enescu” Iași, Facultatea de Arte Vizuale și Design, e-mail: iulianaprichici@yahoo.com.

¹²Hippolyte Taine, *Filosofia artei*, Editura Meridiane, București, 1991, p.61-62.

¹³Aurel Teodorescu, *„Arhitectură și stil*, Editura Meridiane, București, 1974, p.62.

¹⁴ Giorgio Vasari (n.30 iulie 1511, Arezzo, Italia – d.27 iunie 1574, Florența) este un pictor, arhitect și istoric de artă italian, devenit celebru prin lucrarea „Viețile celor mai renumiți arhitecți, pictori și sculptori italieni, de la Cimabue până în timpurile noastre”.

¹⁵ Jacek Debicki, Jean-Francois Favre, Dietrich Grunewald, Antonio Filipe Pimentel, *Istoria artei*, Editura Rao, București, 1998, p.83.

¹⁶ Aurel Teodorescu, *Arhitectură și stil*, Editura Meridiane, București, 1974, p.62, *opus francigenum* se referă la arhitectura în manieră franceză.

caracterizată de apariția scolasticii timpurii¹⁷ și de apariția primelor universități, unde se învață filosofie și greacă.

Fig.1. Abatele Suger – detaliu

Fig.2. Fațada de vest a bisericii abațiale Saint-Denis

Scolastica este filozofia religiei, o mișcare de idei care a însemnat o formă de reacție pozitivă împotriva autorității tutelare a bisericii¹⁸. Epitetul de *scolastic*¹⁹ era atribuit persoanei care predă *cele 7 arte liberale* în mănăstirile întemeiate de Carol cel Mare²⁰ sau îi era atribuit profesorului de teologie și ulterior oricărei persoane care se ocupa cu învățământul științei și al filozofiei.

Raportul de subordonare a filozofiei față de religie nu însemna că dogmele bisericii puteau primi din partea filozofilor serviciul unei justificări raționale²¹. Un aspect pe care aș dori să îl punctez este legătura religiei cu filozofia, formula ”filozofia este slujnica teologiei”²² nu se referă la nevoia teologiei de a recurge la rațiune, ci la caracterul dominant pe care îl are religia, scolasticii considerând că rațiunea este incapabilă să promoveze o idee contrar credinței. Prin urmare, legătura scolasticilor și a arhitecturii gotice cu religia este inevitabilă, ambele având nevoie de un fundament, din

¹⁷ Erwin Panofsky, *Arhitectură gotică și gândire scolastică*, Editura Anastasia, București, 1999, p.55, se disting trei perioade, pe care autorul le numește *early*, *high* și *late* (timpurie, clasică și târzie).

¹⁸ Ernest Stere, *Istoria filozofiei antice și medievale*, Editura Didactică și pedagogică, București, 1976, p.206.

¹⁹ Curent filozofic dominant în Evul Mediu în Europa Occidentală creștină, care îmbina dogmele religioase cu tradiția mistică și intuitivă a filozofiei patristice, iar mai târziu cu aristotelismul; mod de gândire și de activitate intelectuală formalistă, pedantă, ruptă de viață, de experiență.

²⁰ Carol cel Mare, (n.742/748–d.28 ianuarie814,Aachen), a fost rege al francilor din 768 până la moarte și fondator al Imperiului Carolingian.

²¹ Ernest Stere, *op.cit.*, p.207.

²² *Ibidem*, p.210.

acest motiv, arhitectura medievală era religioasă, catedralele fiind caracteristice stilului gotic.

Fig.3. Sculptura cu Sf.Dionisie

Acest stil apare pentru prima dată în nordul Franței, în pronaosul bisericii *Saint-Denis*, (sfințit în anul 1140) și mai ales în jurul corului în deambulatoriul dublu (sfințit în 1144) unde bolta în cruce pe ogive este sistematic legată de folosirea arcului frânt. *Saint-Denis* a fost întemeiată de regele Dagobert în cinstea Sfântului Dionisie²³ și a legendarilor săi tovarăși Sfântul Rustic și Elefterie. Pe zidurile acesteia al căror rol de susținere este diminuat, sunt străpunse goluri ornate cu vitralii ce permit o iluminare abundentă. Trecerea de la stilul romanic la cel gotic este evidențiată prin prezența ferestrelor mari care facilitează lumina clădirii și "iluminarea spiritului", cunoașterea fiind reliefată în filosofie de-a lungul timpului prin reprezentarea soarelui, a ferestrelor și a luminii²⁴. Scolastica s-ar putea asemăna cu tendința sufletească a omului de a argumenta logic dogmele religioase, fără a exista teama ca ar putea fi neadevărate.

Concret, întreaga perioadă a Evului Mediu în care se explică și argumentează dogmele, se rezumă la câteva raționamente abstracte și artificii logice. Prima asemănare între gotic și scolastic este prezența "luminii", în gotic, prin ferestrele mari care permit soarelui să pătrundă în catedrale, iar în scolastic, prin propagarea cunoștințelor în cărți. *Saint-Denis*²⁵ a fost mai multe secole abație²⁶, adică o instituție religioasă condusă de un abate, respectiv, Suger.

²³Primul episcop al Parisului care a fost decapitat în 258.

²⁴ Lumina văzută va fi simbol al înțelepciunii și al cunoașterii.

²⁵Erwin Panofsky, *op.cit.*, p.9-10.

²⁶ Abație.(it: abbazia) este o instituție religioasă, cu statut special, condusă de un abate sau de o abatesă și care depinde de un episcop sau direct de Papă; mănăstire catolică unde se află această instituție.

Abatele Suger²⁷, prieten și confident al regilor francezi, Louis VI și Ludovic al VII-lea, a decis în jurul anului 1137 să reconstruiască marea biserică din Saint-Denis, fiind înaintea bisericii de înmormântare a monarhilor francezi. Suger a început cu frontul de vest, reconstruind fațada carolingiană originală cu ușa sa unică. El a proiectat fațada din Saint-Denis pentru a fi un ecou al arcului roman al lui Constantin, cu divizia sa de trei părți și trei portaluri mari pentru a ușura problema congestiei. Fereastra de trandafiri de deasupra portalului de Vest este cel mai cunoscut exemplu, deși ferestrele circulare în stil romanic i-au precedat-o în formă generală. Pe de altă parte, caracterul schematic al scolasticilor este relevat în arhitectura gotică. Datorită acestui caracter, în secolul al XIII-lea, tratatele au început să aibă caracter general, fiind împărțite în "partes" (părți), în părți mai mici, apoi în: membra, questiones, distinctiones și articuli²⁸. Ca dovadă a contribuției scolasticilor, orice carte din perioada contemporană este structurată în anumite "părți", "capitole", "subcapitole".

Fig.4. Catedrala *Notre-Dames de Paris*

Fig.5. Catedrala *Notre-Dames de Paris*

Totodată, caracterul schematic este rezultatul dorinței scolasticilor de a explica ordinea și logica gândirii²⁹. Acest aspect este întâlnit în arhitectura gotică prin suprapunerea registrelor de la punctul de sprijin, în cazul abației de la Saint-Denis, porțile sunt urmate de galeria împăraților, rozetă și turnuri, alcătuind astfel, același sistem prin care greutatea este transmisă treptat, iar în cazul scrierilor scolastice, "cititorul să fie condus pas cu pas de la o propoziție la alta". A treia asemănare este legătura strânsă dintre arhitect și scolastici, în măsura în care, un arhitect ar trebui să citească textele scolastice pentru a-și crea un *habitus*. Grația și caracterul estetic sunt determinate de verticalitatea catedralelor gotice oferită de arcul de cerc frânt (care are rolul de a reduce presiunea verticală), coloanele pe care se sprijină arcele ogivale la

²⁷ Suger a fost un abate francez, om de stat și istoric. El a fost unul dintre primii patroni ai arhitecturii gotice și este răspunzător pentru popularizarea stilului. Avea o legătură strânsă cu divinitatea *il vedea pe Dumnezeu și după se vedea pe el*.

²⁸ Erwin Panofsky, *op.cit.*, p. 73.

²⁹ *Ibidem*, p. 70, primul principiu al scolasticilor este *manifestatio* și desemnează elucidarea sau clasificarea unui anumit subiect

interior, arcele butante³⁰ (folosite la exterior pentru descărcarea greutateii), ferestre cu vitralii și rozeta.

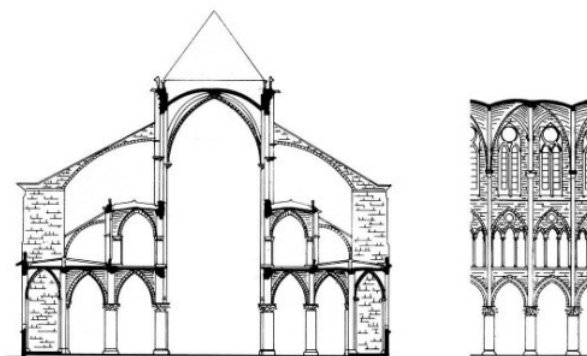

Fig.5. Arcul butant al catedralei *Notre-Dames de Paris*

Arcul butant apare în jurul anului 1180 la *Notre Dame* din Paris și produce o adevărată revoluție în arhitectură. Proiectând spre exterior împingerile bolții, face să dispară tribuna (element folosit pentru susținerea bolților pe stâlpi) și reduce definitiv greutatea. Spre deosebire de stilul predecesor, goticul își plasează creațiile în centrul orașelor, fiind locuri de propagare a puterii și a celor două curente: scolastic și teologic. Monumentele cele mai reprezentative pentru arhitectura gotică sunt considerate: catedralele din *Chartres*, *Bourges*, *Soisson*, *Reims*, *Saint Chapelle* din Paris, *Strasbourg* și *Mans* și biserica *Saint-Urbain* din Troyes.

Fig.7. Biserica *Saint-Urbain* din Troyes

³⁰Elie Lambert, *Le style Gothique*, Editura Librairie Larousse, Paris, 1943, p.37.

Fig.8. Catedrala din Chartres

O dispută care a influențat gândirea filosofică a fost cea dintre partizanii *realismului* și partizanii *nominalismului scolastic*³¹. *Realismul scolastic* era termenul care avea la bază două teze, universalitățile (genuri și specii) și care susținea că *universalitățile* există înainte și independent de lucrurile individuale, având un caracter general.

Totuși, *nominalismul* susține că ideile generale nu ar fi decât simple denumiri ale lucrurilor fără un corespondent obiectiv în afară, aspectele de generalitate nu au un caracter real, ci numai individual. Acest conflict între diferite ideologii poate fi regăsit și în schema arhitecturii gotice, termenul de *greutate* poate fi un simbol al întrebărilor și problemelor filosofilor scolastici, arcul butant poate reprezenta sprijinul credinței și al rațiunii, care permite construirea bolții ogivale din ce în ce mai sus. Termenul de "verticalitate" în arhitectura gotică poate avea un corespondent în filosofia scolastică, reprezentând triumful filosofiei și evoluția acesteia.

În concluzie, caracterul filosofic al arhitecturii gotice este determinat de asocierea unor elemente comune, atât din domeniul filosofiei, cât și din domeniul artei, precum: termenul de lumină, corespondent al cunoașterii, dezvoltarea concomitentă a arhitecturii gotice și a scolasticii, influențarea reciprocă, caracterul schematic și redarea principiului transparenței.

Lista ilustrațiilor:

Fig.1. Abatele Suger detaliu

sursa http://www.ballademedievale.fr/capetiens/img/suger_stdenis.jpeg.

Fig.2. Fațada de vest a bisericii abațiale de la Saint-Denis, sursa https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Saint-Denis_-_Fa%C3%A7ade.jpg.

Fig.3 Sculptura cu Sf.Dionisie de pe fațada principală a Catedralei Notre-Dames, Paris

³¹Ernest Stere, *op.cit.*, p.208.

Fig.4. Catedrala *Notre-Dames de Paris*, sursa

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a5/Paris_-_Cath%C3%A9drale_Notre-Dame_-_Portail_de_la_Vierge_-_PA00086250_-_003.jpg/1200px-Paris_-_Cath%C3%A9drale_Notre-Dame_-_Portail_de_la_Vierge_-_PA00086250_-_003.jpg.

Fig.5. Catedrala *Notre-Dames de Paris*, sursa <http://www.descoperalocuri.ro/wp-content/uploads/2013/11/Notre-Dame-de-Paris-si-in-fundal-Muzeul-de-Arta-Moderna-din-Paris-1024x682.jpg>.

Fig.6. Arcul butant al catedralei *Notre-Dames de Paris*, sursa

<https://i.pinimg.com/originals/bc/d1/ff/bcd1ffeb0e5ba1a0db1f4b93f811eb66.jpg>

Fig.7. Biserica *Saint-Urbain* din Troyes, sursa

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/Saint-Urbain_de_Troyes%2C_West_Facade_Semi-HDR_20140509_5.jpg.

Fig.8. Catedrala din Chartres, sursa

<https://www.bu.edu/paris/files/2014/01/chartres2.jpg>

Bibliografie:

Erlande-Brandenburg, Alain, *L'art gothique*, Citadelles&Mazenod, Paris, 2004.

Lambert, Elie, *Le style Gothique*, Paris, Librairie Larousse-Paris-VI, 1943.

Panofsky, Erwin, *Arhitectură gotică și gândire scolastică*, Editura Anastasia, București, 1999.

Stein, Henri, *Les Architectes des Cathedrales Gothiques*, Librairie Renouard, Paris, 1912.

Stere, Ernest, *Istoria filosofiei antice și medievale*, Editura Didactică și pedagogică, București, 1976.

Taine, Hippolyte, *Filosofia artei*, Editura Meridiane, București, 1991.

Teodorescu, Aurel, *Arhitectură și stil*, Editura Meridiane, București, 1974.